

ZAPOMENUTÝ BAROKNÍ KLÁŠTER MINORITŮ V PARDUBICÍCH

MARTIN EBEL

Obr. 1: Fotografie vstupu do kláštera, stav před rokem 1890 (Okresní museum Pardubice, i.č. 39/31116).

Rozhodně nebylo častým jevem v naší minulosti, že budovy klášterů měnily své místo v rámci jednoho města. Avšak Pardubice mají raritu (zřejmě bez dalších analogií) v tom, že současná více než dvě stě let zrušená budova kláštera ve východní části historického jádra (čp. 52) vznikla v pořadí již na třetím místě. Druhou raritou je tak radikální změna zvláště vnější podoby na běžnou školní budovu, že zachovaná barokní stavba kláštera minoritů takřka upadla v zapomnění. Svým dílem zde přispěla i ustupující uliční fronta budící pocit, že právě u této budovy se zarazila regulační horečka minulého století před vpádem do prostor pardubického rynku.¹⁾

Původní klášter minoritů byl založen Vilémem z Pern-

štejna roku 1514 při velkorysé přestavbě města. Nacházel se na opačné straně historického jádra - na zříceninách předhusitského kláštera cyriaků při dnešním děkanském kostele sv. Bartoloměje. Roku 1532 byl na popud Vojtěcha z Pernštejna přenesen klášter na místo do-
savadní fary - ke kostelu Zvěstování Panny Marie; na místo, které mělo sice lepší polohu, ale bylo nepoměrně stísněnější. Dosavadní fara a vzpomínaný kněžský dům byly kapacitně nedostatečné, a proto Vojtěch z Pernštejna slíbil přístavbu dormitáře, maštale, studny a záchodu do valů. Umístění obou budov není dnes zcela jasné. Na základě pozdějších pramenů se zdá, že jedna z budov je totožná s tzv. kaplankou, která stála u vchodu do kostela (zbořena 1890 při vzniku Klášterní ulice a Komenského náměstí).²⁾ Druhý objekt stál zhruba v místech konce přistavěného křídla dnešní školy na místě tzv. Fi-

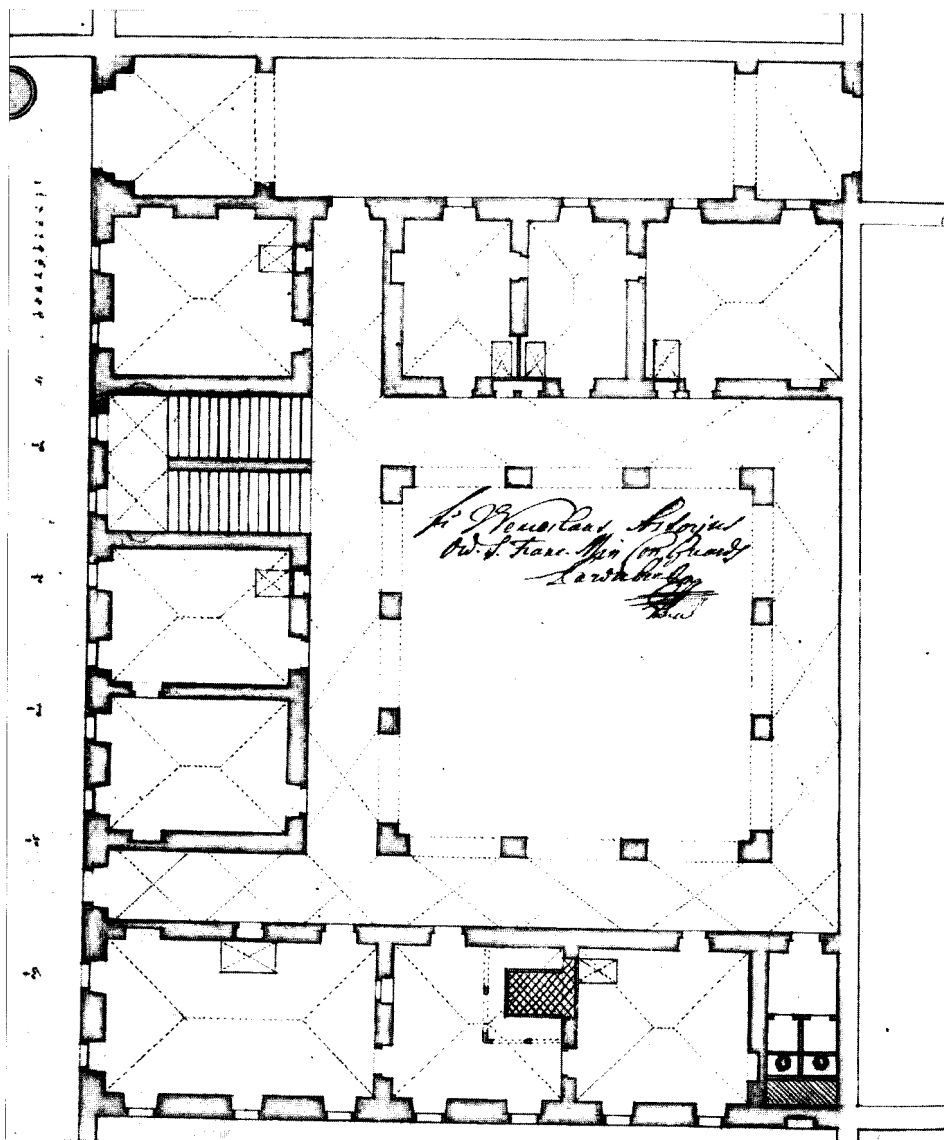
1) Existence kláštera v budově čp. 52 byla známa pouze regionální literatuře (např. Hrubý V., Průvodce městskou památkovou rezervací Pardubice, Pardubice 1990, 10). V roce 1991 v rámci zpracování stavebně historického průzkumu celého jihovýchodního bloku historického jádra byla provedena archivní rešerše (Koběrská L., Ebel M., Pardubice čp. 29 - 52, Stavebně historický průzkum SÚRPMO Praha).

2) Nejstarší plány kaplanky z doby kolem let 1786 - 1787: SOKA Pardubice, AM Pardubice, plány XII/234, XIV/290, tuto budovu považovali minorité v osmdesátých letech 17. století za stavebně nejcenější: SÚA, SM, sg. K 2 M 2/4/10.

edlerovy školy, pro níž byl základem.³⁾ Areál byl uzavřen městskou hradbou, která je dobře patrná ještě na indikační skice; ve východním rohu byla nově postavena městská věž.⁴⁾ Klášter měl sloužit minimálně pro 5 řádových bratří, avšak roku 1538 při velkém požáru vyhořel a byl minority opuštěn. Pokus Jana z Pernštejna roku 1543 zde zřídit partikulární školu záhy ztroskotal a objekt se dále stal sídlem pardubických podruhů.

Minorité se v Pardubicích znovu objevují v roce 1622,⁵⁾ avšak budova kláštera byla zřejmě pro ně příliš malá. Roku 1631 přikoupil kvardián Bernard Chrapický tři domy jihovýchodně od čp. 51, na místě dnešního čp. 52 - kláštera. Všechny tři domy byly orientovány do úzké uličky na místě dnes podstatně širší Klášterní ulice, nad vstupem do ulice byl stejně jako na protilehlé části náměstí prampouch (srov. rok 1703 a obr. 3).⁶⁾

Tricetiletá válka, jejíž důsledky stavebnímu stavu domu spíše uskodily, znemožnila minoritům klášter a tři přikoupené domy obnovit. Navíc město postihl roku 1645 požár, po kterém však byl klášter i klášterní domy základně opraveny. Vztah minoritů a města i v druhé polovině 17. století byl často krajně napjatý a řád se musel do konce století omezit prakticky jen na menší údržbové práce - za největší

Obr. 2: Plán přízemí z roku 1695 na stavbu minoritského kláštera v Pardubicích - Giovanni Domenico Canevalle (SÚA, NM, sg. K 2 M 2/4/7). Realizováno 1699 - 1703.

lze považovat opravu staré konventní budovy v letech 1683 - 1692.⁷⁾

Velkorysejší přípravy k přestavbě kláštera nastaly až za nového pardubického kvardiána a bývalého provinciála P. Václava Astoria. Počátek jeho aktivity lze zřejmě datovat do jarních měsíců roku 1694. Na komoře jako vrchnosti žádal alespoň stavební materiál, který byl narozdíl od hotových peněz pro komoru přijatelnější. P. Václav Astorius byl zřejmě i iniciátorem, který našel stavitele. Dosud zůstal zcela nepovšimnut plán schválený kvardiánem Václavem Astoriem se smlouvou na postavení kláštera s kutnohorským stavitelem Giovannim (Baptistou)

předčil objekt levý. Cena objektů poklesla zvláště na počátku třicetileté války, přičemž střední a pravý objekt musely být na pokraji fyzické existence (první 385 kop, druhý a třetí po 100 kopcích míšenských) - SOKA Pardubice, AM Pardubice, kn. 57 (zeleň 1605), fol. O 8 - 10.

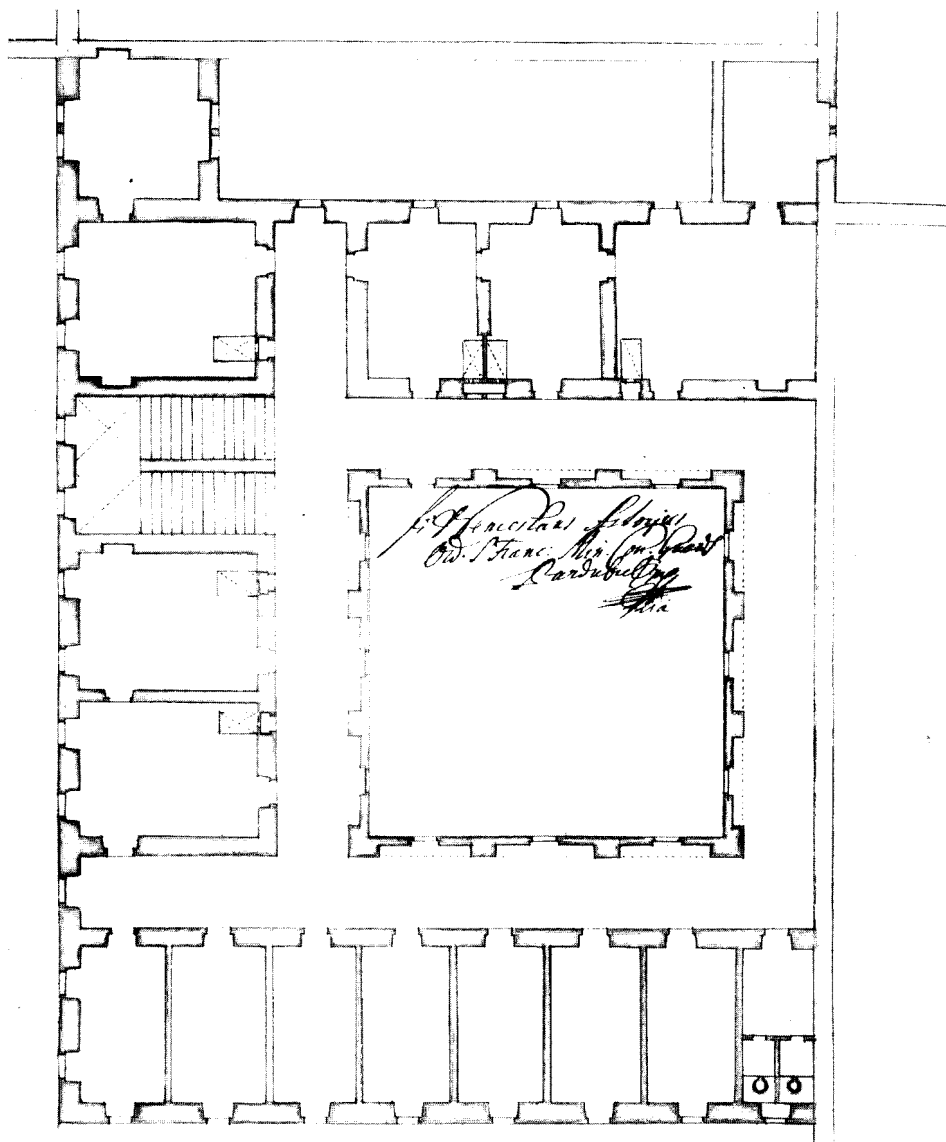
7) SÚA, SM, sg. M 14/4/2; APA I, sg. C 118/2, lit H, kt. 2094; NM, sg. K 2 M 2/4/3, 5 - 7; SOBA Zámorsk, Vs Pardubice, i.č. 1673, kt. 584; Svátek J., Stavební a umělecký vývoj minoritských konventů ve východních Čechách v 17. a 18. století, Informační zpravodaj Klubu přátel pardubického muzea 1-3, Pardubice 1990, s. 23.

3) Nejstarší plán prostor barokní Fiedlerovy školy - SOKA Pardubice, AM Pardubice, plán XII/234; srov. i Vischerových pohled na město na mapě pardubického panství z roku 1688; tato škola vznikla údajně na místě minoritského obydlí a snad i původního refektáře: SOKA Pardubice, AM Pardubice, kt. 3, i.č. 1058; dále SOBA Zámorsk, Vs Pardubice, kt. 63, sg. VII/3; SÚA, ČG-publ., per. 1786-95, sg. 110/60.

4) Nárožní věž zvaná Barborka, dle barokních plánů o průměru téměř 10 metrů, byla situována 6 metrů východně od pátý okoseného a dosud zachovaného opěrného pilíře kostela Zvěstování Panny Marie, odbourána z části roku 1776 (viz plány kapitána Franze Nizze: SOKA Pardubice, AM Pardubice, plán XII/236, 237).

5) SÚA, APA I, sg. C 118/2, lit H; kt. 2094; SM, sg. M 14/4/1.

6) Zda byla uliční fronta posunuta k jihovýchodu jako dnes, nelze na základě dochovaných pramenů říci; stavební plán kláštera od Giovanni Domenica Canevalleho úskok nezaznamenává. Rekonstrukci nejstarší zástavby zde nejnověji upřesnil Vorel: Knihy rudé města Pardubice, příloha Informačního zpravodaje klubu přátel Pardubického muzea, Pardubice 1987, s. 145, č. 29 až 31; srov. citovaný stavebně historický průzkum. Zpočátku nejvýstavnější byl dle cen objekt pravý, který v padesátých letech

Obr. 3: Plán 1. patra z roku 1695 na stavbu minoritského kláštera v Pardubicích - Giovanni Domenico Canevalle (SÚA, NM, sg. K 2 M 2/4/7). Realizováno 1699 - 1703.

Domenicem Canevallem datovanou 16. září 1695:⁸⁾ *...dle podepsaného obrysu chce vystavěti též klášter pardubský, předně staré stavení dokonale zbořiti, pak začna od sklepův podzemních je dle potřeby jako i dolejší ponebí všeckno sklenouti, hořejší ponebí až po střechu, neméně věž čtyřmi sloupy podchytili, v ní pod zvony jednu komoru, item nad velkejma vraty do rynku rampouch překlenouti a nad ním též jednu komoru zhotoviti. Studnici v prostřední ambitu jako i hejčuk z něho do latriny udělati a sumou to celé stavení udělati a v dokonalost plnou uvésti, to vše s svejma tovaryši a přidavači tak jakož na poctivého mistra náleži povinnost a svědomí žádá, a to pokudž klášter s prostředky a materiály postačili moci bude v následujících 1696, 97, 98 letech, na kteroužto... práci... kvar-*

8) SÚA, NM sg. K 2 M 2/4/7. Tento poměrně neznámý barokní stavitel působil v Chrudimi, kde roku 1715 zemřel. Z jeho působení je znám podíl na stavbě kostela a kláštera augustiniánů v Havlíčkově Brodě, stavba pivovaru v Chrudimi a hospody v Koči: Kořán I., *Umění baroka v Havlíčkově Brodě*, Havlíčkovobrodsko - vlastivědný sborník 6, Havlíkův Brod 1990, 11; Florián Č., *O zednicích (a kamenících) v Chrudimi do pol. XIX. stol., zvláštní otisk z ČSPS 3-4/1946*.

dián a konvent připovídá jemu panu Chanevallovi na hotových penězích... dáti 1700 zlatých rejnských a in specie na památku pět dukátů a nic více kromě všech materiálův jakož i jinších potřeb. Ač přiložený plán přízemí a prvního patra není podepsán, text smlouvy je natolik jasný, že o autorství není nutno pochybovat.

18. ledna 1696 vypracoval Giovanni Domenico Canevalle, pišící se nyní jako stavitel v Chrudimi, specifikaci materiálu. Na stavbu počítal s potřebou 60 000 klenebních a 40 000 zdicích cihel, dále 18 000 dlaždic a dřeva na lešení. Tesařský rozpočet uváděl dřevo na svázání zdi, na krov a na blíže nespecifikovanou věž.

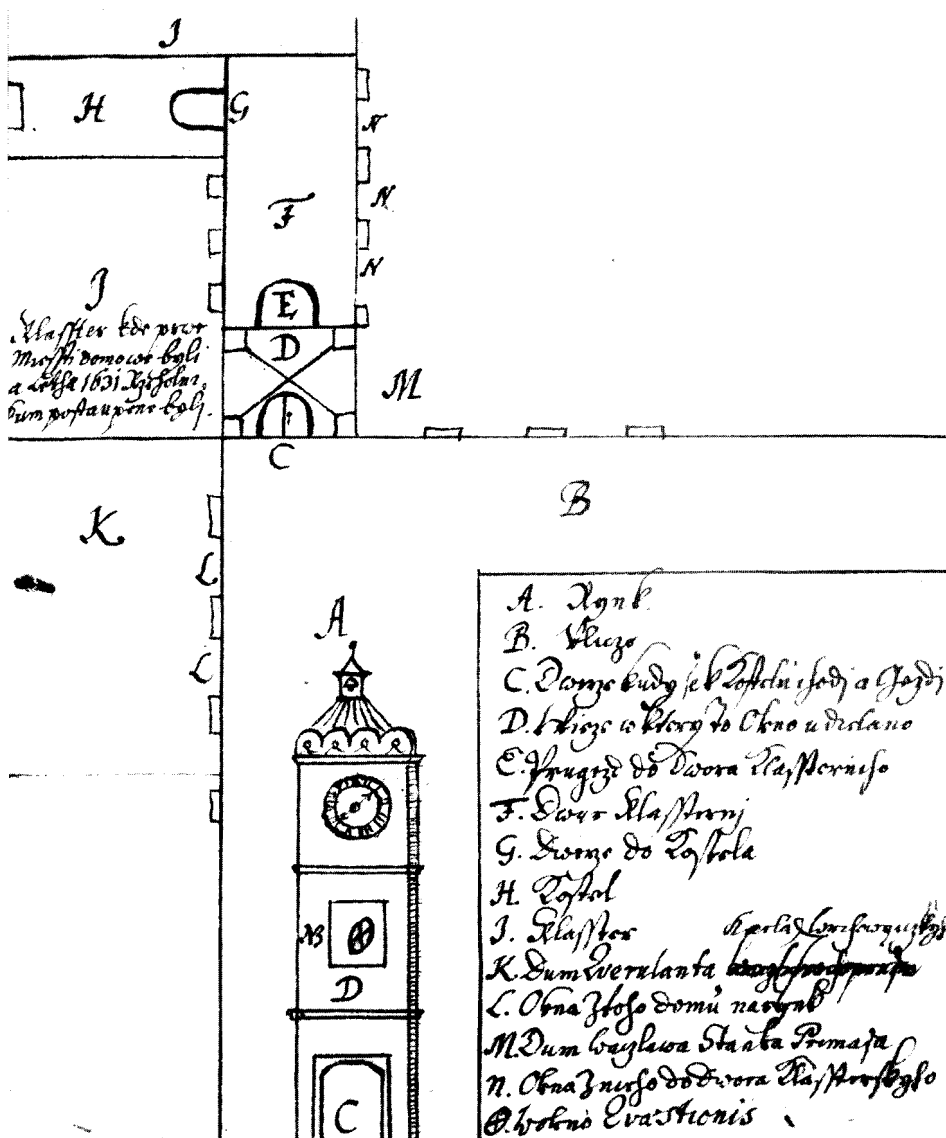
Zatímco pro P. Václava Astoria bylo poměrně snadné zajistit projekt, větší obtíže byly jako vždy se stavebním materiálem. Vypočtená spotřeba materiálu připadala správě panství zcela neúnosná. Ze spisů však vyplývá, že jistá pomocná ruka minoritům byla podána. Teprve Astoriův nástupce započal roku 1699 se stavbou poté, co dostal příslušné svolení. Stavba však poměrně rychle pokračovala, protože v únoru 1702 byl dle dopisu pardubického kvardiána (opět se jím stal P. Václav Asto-

rius) vnově stavený klášter již až po střechu z samého kamene a z cihel vystavěný a také šindelem celej pobitý jest... chyběly však cihly na klenby refektáře, kuchyně, spížirny, ambitů, dále kámen na zárubně, dřevo a vápno.⁹⁾

V průběhu roku 1703 byl klášter skutečně zásluhou podpory od správy panství i komory již téměř dostavěn. Právě dokončovací práce však přinesly další velký spor. Do doby výstavby kláštera byl mezi domy čp. 51 a 53 prampouch, nad nímžto vznikl štít hned od Pana z Pernštejna... pro okrasu města nad začátkem ulice... zároveň s jinými štíty. Pod prampouchem si zřídili minorité zřejmě záhy po roce 1631 vrata, která až do našeho sporu byla městem trpěna, ač zabírala obecní pozemek. Nad vraty vznikla věžička, prostor pod ní byl podklenut a město darovalo německé hodiny, které zde byly osazeny. Podobu vstupní části do kláštera pak zachycuje dochovaný soudobý náčrtek.¹⁰⁾

9) SÚA, NM, sg. K 2 M 2/4/7.

10) SÚA, NM, sg. K 2 M 2/4/13. Souzvuk mezi pardubickými měšťany a minority byl zde narušen v květnu roku 1703, kdy si v podvěží minorité hodlali zřídit pokojíček s výhledem do rynku. Hlav-

Obr. 4: Vstup do kláštera z náměstí na kresbě z roku 1703 vzniklé v souvislosti se sporem o okno do náměstí. Jediný dokument ilustrující původní řešení nástupu do uličky s prampouchem a s obloukovou atikou (SÚA, NM, sg. K 2 M 2/4/13).

Pozdější plány po zrušení kláštera za Josefa II.¹¹⁾ (viz níže) dokazují, že původní Canevallův projekt a smlouva byly realizovány jen s menšími odchylkami. Na rozdíl od projektu byly zachovány původní sklepy, v přízemí byl vypuštěn záchod, v kuchyni umístěn dýmník v opačném rohu, schodiště provedeno širší, a proto od něj severovýchodně vznikla jen jedna místnost, rovněž při fortně do kláštera byla projektována jedna místnost navíc. Větší rozdíly zaznamenáváme dle josefinských plánů v prvním patře; zde však nelze rozhodnout, zda některé místnosti byly nově rozpráckovány a jiné spojeny v souvislosti s působením klášterní školy.

ní svízel nastala v důsledku toho, že z nově stavěného pokoje bylo vidět téměř do všech pokojů čp. 51 sloužícího za hospodu. Spor, který vyvrcholil až ve fyzické řešení mezi minority a pardubickými měšťany byl posuzován až českou komorou; přinesl však pro nás alespoň citované vyobrazení celého průčelí kláštera do náměstí. Soudobý požár Pardubice zřejmě stavbu kláštera více nepoškodil.

11) Především plány z SOKA Pardubice, AM Pardubice, plány č. XII/234; XIV/290.

Nově postavený klášter zřejmě nepotřeboval žádnou podstatnou údržbu, a proto prameny o něm v následujícím období prakticky mlčí. Po několikaletém odkládání byla roku 1732 zahájena stavba budovy gymnázia (tzv. Fiedlerovy školy) u městských valů vedle sýpky; jako její základ posloužily zbytky budov původního minoritského kláštera. Práce na stavbě byly definitivně přerušeny v roce 1741 pruskou okupací.¹²⁾ Přes veškeré snahy nebyla stavba obnovena.

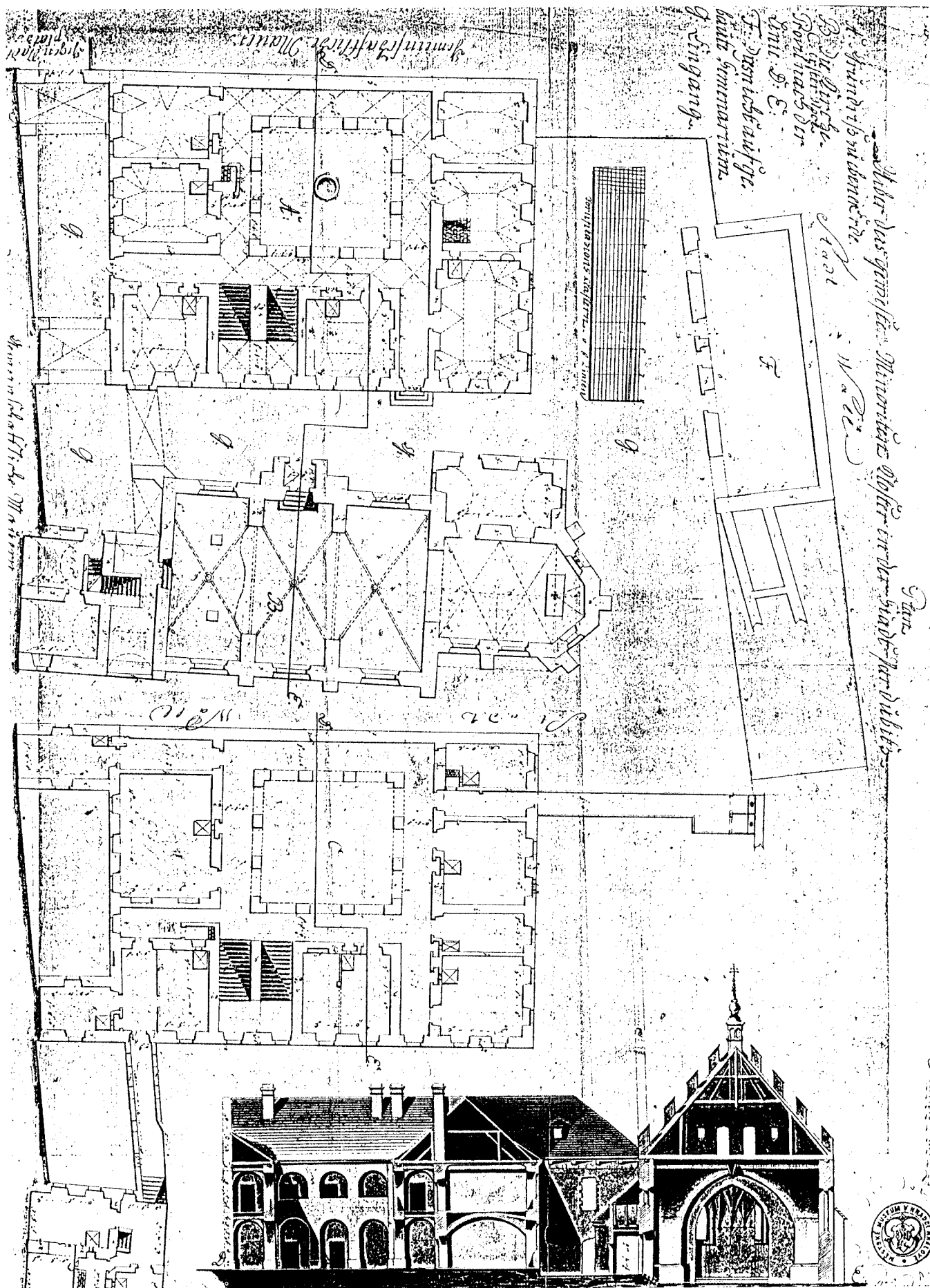
Samotný klášter byl zrušen v rámci josefinských reforem v listopadu 1785. Do roku 1790 jednání o dalším využití budovy oscilovalo mezi dvěma možnými využití prázdného kláštera - jako kasárna či jako škola. Dvorským dekretem z 8. srpna 1786 byla sice budova určena k ubytování vojska, ale roku 1787 se do budovy vrátila škola - tzv. hlavní (zpočátku provizorně). Souběžně se zrušením kláštera a s otázkou dalšího vzniku areálu vzniklo několik plánů, z nichž se část dochovala.¹³⁾ Plány zachycují některé cenné detaily. Pomineme-li fakt, že dokládají drobné odchylky od Canevallova plánu, zobrazují především nádvorní fasádu kláštera s otevřenými arkádami obou pater, rozesta-

věné průčelí Fiedlerovy školy a umístění městské věže.

Další osudy areálu, který nadále sloužil školským účelům (do roku 1854 hlavní škola, později reálné a měšťanské školy), již nejsou natolik významné. Dlouholetý nedostatek místa vyústil v zásadní drastickou přestavbu

12) J. Sakař, Dějiny Pardubice, sv. 3., Pardubice 1926, s. 150; J. Svátek, Z dějin gymnázia v Pardubicích, ČSPS 70, Praha 1962, s. 42; též, Stavební a umělecký vývoj minoritských konventů ve východních Čechách v 17. a 18. století, Informační zpravodaj Klubu přátel pardubického muzea a historického klubu - pobočka Pardubice 1-3, Pardubice 1990, 24; SOKA Pardubice, AM Pardubice, i.č. 1058, kt. 3; SOBA Zámorsk, Vs Pardubice, sg. VII/3, kt. 63. Tato stavba byla dokončena až v letech 1826 - 1827.

13) Plán Josefa Brauna z let 1786 či 1787 (SOKA Pardubice, AM Pardubice, plán č. XII/234); Josefa Bednaříka zřejmě z roku 1787 (tamtéž, XIV/290) a tři plány kapitána Franze Nizze zřejmě ze stejné doby se zaměřením sklepů a základů všech budov (tamtéž, plán XII/238) a s dvěma variantami úpravy areálu na kasárny (tamtéž, plán XII/236, 237). Posledně jmenované plány zachycují navíc přesné umístění městské věže, průběh vnitřní městské hradby a její napojení na věž; samotná Fiedlerova škola byla postavena svojí východní zdí již do hradebního příkopu.

Obr. 5: Půdorys kláštera a kostela s řezem na plánu Josefa Brauna z let 1786 či 1787 (SOkA Pardubice, AM Pardubice, plán č. XII/234).

zrušeného kláštera v letech 1889 - 1893.¹⁴⁾ Do této doby si klášter zachoval podobu, jakou získal při své stavbě na začátku 18. století. V letech 1889 - 1890 byla postupně zbourána brána z náměstí do kláštera v místech dnešní širší Klášterní ulice, kaplanka i tzv. Fiedlerova škola. V letech 1892 - 1893 byl minoritský klášter přestavěn do

dnešní podoby dle plánů J. Kottena z pardubické technické městské kanceláře. Kottenův projekt znamenal přístavbu křídla, druhého patra a ve vlastním barokním objektu rozšíření oken, snesení všech kleneb v přízemí jihovýchodního a severovýchodního křídla vyjma chodby s následným rozpříčkováním.

DAS VERGESSENE MINORITENBAROCKKLOSTER IN PARDUBICE

Der Artikel erinnert an das Barock-Kloster der Minoriten. Im Jahre 1532 wurde das Minoritenkloster zur bisherigen Pfarrkirche Verkündigung der Jungfrau Maria in Pardubice übertragen. Nach dem Dreißigjährigen Krieg wurden drei Bürgerhäuser in der Nachbarschaft gekauft und an ihrer Stelle wurde ein neues Kloster erbaut. Die Pläne lieferte im Jahre 1695 der Baumeister Giovanni Domenico Canevalle aus Chrudim, der eigentliche Bau fand in den Jahren 1699 - 1703 statt. Im Jahre 1785 wurde das Minoritenkloster aufgelöst, seit dieser Zeit dient das Gebäude für Schulzwecke. In die heutige Gestalt wurde es in den Jahren 1889 - 1893 von J. Kotten mit Einhalten des älteren Kernes umgebaut, dessen Fassade im Jahre 1968 beseitigt wurde.

ABBILDUNGEN

- 1: Bild des Klostereinganges, Stand vor dem Jahre 1980. (Bezirksmuseum Pardubice, IC 39/31116).
- 2: Erdgeschossplan aus dem Jahre 1695 auf den Bau des Minoritenklosters in Pardubice. Giovanni Domenico Canevalle (SUA NM sg. K 2 M 2/4/7). Realisiert 1699 - 1703.
- 3: Plan des 1. Stockes aus dem Jahre 1695 auf den Bau des Minoritenklosters in Pardubice. Giovanni Domenico Canevalle (SUA NM sg. K 2 M 2/4/7). Realisiert 1699 - 1703.
- 4: Klostereingang vom Platz auf der Zeichnung aus dem Jahre 1703, entstanden im Zusammenhang mit dem Streit um das Fenster auf den Platz. Das einzige Dokument die ursprüngliche Lösung des Eintrittes in das Gässchen mit der Stütze und dem Bogenaufbau erläuternd (SUA, NM, sg. K 2 M 2/4/13).
- 5: Grundriss des Klosters und der Kirche mit dem Schnitt auf dem Plan von Josef Braun aus den Jahren 1787 (SOkA Pardubice, AM Pardubice, Plan Nr. XII/234).

14) Vstup do kláštera zachycují ještě staré fotografie (Okresní museum Pardubice, i.č. 39/31116, F 1/76). Plány přestavby: Celková situace: Archiv Pražského hradu, Mockerova pozůstalost, plán 1275; plány na přestavbu: Městský úřad Pardubice, OÚPA, stav. spisy čp. 52 (z původních 17 plánů jsou dochovány pouze tři). Kottenova novorenesanční fasáda byla odstraněna v roce 1968.